

izginila sleherna notranja motivacija, ki jo v veliki meri usmerjamo tudi z »zunanjimi« ukrepi, s politiko, bo izginila tudi potreba po kulturni funkciji jezika, to pa je – naj je Oton Župančič mislil o Louisu Adamiču, kar je hotel – tudi konec naroda. Spomin nanj bo seveda še dolgo ostal, tudi pripadnost, ki pa se ne bo več prepoznavala, samo deklarirala. Narod brez kulturne funkcije (kultura je tisto, kar zna človek napraviti mimo nature, torej je z njo elementarno definiran) pa pač ni več narod.

Nisem prepričan, da današnji naši narodnjaki-suverenjaki in vsi drugi slovenski mojzei kaj mislijo na to, ko na veliki barki Samostojnosti navdušeno in glasno plavajo nesmrtnosti (ali večnosti) naproti. Izidor Cankar je zanje vnaprej napisal znamenito in vzgojno misel: ko ne bodo niti še pošteno od obale, bodo opazili, da niso razpeli jader in da jih sploh nimajo.

Na drugi strani pa realistični, sančopansovski del našega naroda bolj ali manj potihem, vendar učinkovito krade vseprek; kakšen pošten bančnik ve o tem povedati zgodbe, da gredo lasje pokonci. Na koncu se nam utegne tako zgoditi, da bomo izšli iz velike zgodovinsko-univerzalne ekstaze brez vsega: brez imetja, ki bo vse v rokah anacionalnih latifundistov, in brez identitete, ki jo bomo kot že nekajkrat v zgodovini, le da to pot dokončno uspešno, zastavili univerzalni ideji – to pot ne črni, ne rdeči, čeprav je z njima še največ obkladanja, temveč nečemu, čemur se reče Samostojnost in je bogsigavedi kaj – samostojnost pač, nekaj pomembnega, tudi če vse drugo propade, z našo zgodovino prihodnosti vred.

Literarni zgodovinarji bodo še nekaj časa štancali romantične obrazce o tisočletni kulturi in umetniški vrednosti Brižinskih spomenikov, zraven se bodo delali, kot da nam je iz prvih tisoč let našega srednjeevropskega bivanja ostalo vse kaj drugega kot nekaj pavšalnih molitvenih obrazcev, le da se ne vidi; pesniki bodo zmeraj bolj pojecljevali ali pa si drug drugega, nerazumljivo, po akademsko razlagali, na Triglavu bo zadnji Slovenec razlagal slovnico, ki je pa – kot nikoli noben Slovenec – ne bo čisto dobro razumel (ukradeno pri Mencingerju) – in politiki bodo seveda še zmeraj slavili Samostojnost in sebe. Narodna hiša pa bo gorela.

Vizija ali mora? Kocbek ali Kierkegaard?

Sijajno je biti samostojen, še sijajneje bo ostati samostojen vsaj še naslednjih nekaj sto let. Odgovoren pa je za to tisti, ki je odprl vrata! Ni zapisano kot očitek, temveč kot predlog za razmislek.

Država in kultura

Peter Kovačič-
Peršin

Kultura kot paradni konj nacije in njene države – ta fascinacija, ki je od evropske romantike in pomladi narodov v prvi polovici prejšnjega stoletja vzgibavala kulturniške srenje in malomeščansko družbo Evrope vse do včeraj – to geslo je danes le še zaprašena krilatica. Neuporabna celo za nostalglična slavja. Upravno menedžerski sloj, ki danes predstavlja družbeno elito, se ob njej le prizanesljivo

nasmehne. Če je domiselni stavek Louisa Adamiča, da je literatura na

Slovenskem največje podjetje, zvenel Otonu Župančiču kot bizarna pripomba svetovljana, ga v modifikaciji, da ima prihodnost le tržno naravnana kultura, ponavlja ta čas že vsak slovenski kulturni delavec. V dobi Prešerna in Ipavcev se je slovenski narod lahko uveljavil kot posebna in upoštevanja vredna entiteta predvsem s kulturnimi dosežki. »Blagovna znamka« slovenstva so postale Poezije in Serenada, ki jo je Benjamin Ipavec pisal skrivaj, da bi se z njo kot z enakovrednim dosežkom slovenskega duha potrdil v očeh Nemcev. Prepoznavna blagovna znamka neke nacije je dandanašnji morda izjemen tehnični ali tehnološki dosežek, vse drugo šteje za folklorno posebnost. Če se nacija ne izkazuje z iskanim blagom »made in...«, je kljub formalni državni suverenosti preprosto ni za podjetniško poslovni svet. In le ta svet dejansko šteje v smislu družbene moči. Kajti tudi politika je zgolj v funkciji njega.

Lamentacije kulturnikov o razkulturjenju potrošniške družbe ali o mačehovskem odnosu države do kulture ne zaležejo in tudi niso kaj več kot moralizatorsko leporečje podeželskega pridigarja. Le kdo se še zmeni za njegove duševne muke, ker da ves svet drvi v pogubo. Racionalistična pamet bi mu svetovala psihoanalitično terapijo. Kritika o zapostavljanju kulture na račun države je upravičena s stališč same kulture, ne pa tudi države kot strukture družbene moči, katere namen je zgolj v organiziranju, zaščiti in širitvi te moči. V postindustrijski dobi kultura ne spada več v območje moči niti kot statusni simbol, kar je v industrijski družbi še bila zaradi kohezivne moči jezika in njegove kulture. Ko je okvir samozadostnega nacionalnega trga presežen, zgubi nacionalni jezik svojo državotvorno vlogo. Država in kultura se spet razideta v svoj izvorni položaj, kakršnega sta imela pred oblikovanjem nacionalne države, kjer sta se prekrivala in podpirala. Kultura in jezik nista poslej več deležna posebne skrbi države. Paradni konj ostaja tehnologija, s tem pa tudi vlečni konj države. S koncem nacionalne države kultura izgublja svoj privilegirani položaj, postaja zgolj ena izmed družbenih dejavnosti, odvisna od tržnih zakonitosti in gnotne moči družbe.

To se dogaja tudi v slovenski državi, če nam je všeč ali ne. Da bi ta država uspešno funkcionirala, je najprej priškrtnila kulturo, ne glede na dejstvo, da ima prav ona največ zaslug za emancipacijo slovenskega naroda in ustanovitev samostojne države. Celo več. Kot ekonomsko šibka država dovoli, da v tujelastniških podjetjih poslovni jezik ni slovenščina, ampak jezik lastnika, in bo morda celo prisiljena privoliti, da bo v teh podjetjih veljal tudi tuji pravni red. Za ohranitev formalne samostojnosti bo morda slovenska država morala dopustiti še marsikaj, kar je v nasprotju z logiko suverene nacionalne države. Na koncu bo spet pristala v večdržavni zvezi, z omejeno suverenostjo, ker se bo morala integrirati zaradi preživetja.

To pravzaprav pomeni le, da je slovenska družba in s tem država že povsem vpeta v procese globalnega prestrukturiranja in prilagajanja zahodnim civilizacijskim modelom. To se na politični ravni kaže v volji po čimprejšnji vključitvi v katerokoli evropsko integracijo, kar naj bi zagotovilo približevanje kvaliteti materialnega življenja. Tej pragmatični orientaciji bo slovenska država odredila tudi kvaliteto duhovnega življenja. Kulturi bo odmerjala le toliko, kolikor ji lahko in je nujno potrebno za funkcioniranje družbe. To pa je seveda veliko manj od pričakovanja kulturniških krogov, ki so bili vlečni konj slovenske osamosvojitve. In tu tiči usodni nesporazum. Kultura, ki je hotela samostojno slovensko nacionalno državo, hoče postati

njen paradni konj. Ta država pa, če hoče funkcionirati kot suverena, četudi omejeno suverena, pa mora v prvi vrsti skrbeti za ohranitev svoje moči. Država je namreč suverena le toliko, kolikor je organizirana kot moč, nič več. Statusni simbol te moči pa v postindustrijski družbi ni več kultura, ampak tehnologija. Tako bo kaj hitro postalo razvidno, da suverena slovenska država sploh ne more v prihodnje funkcionirati kot nacionalna, če naj bo učinkovita in prilagojena sodobnim integracijam. Temeljna značilnost moderne države je prav v tem, da omogoča organizacijsko, proizvodno, tehnološko in kapitalsko povezovanje ter poenotenje, da postane le funkcionalen člen svetovne organiziranosti proizvodno potrošne verige.

Paradoks slovenske države je prav v tem. Ustanovljena je bila kot nacionalna država. Kajti, če je v čem smisel samostojne slovenske države, je edino v tem, da zagotavlja vsestranski razvoj slovenskega naroda, da krepí njegovo samobitnost, kar pomeni še posebej slovensko kulturo, ki je temeljni dejavnik slovenskega narodnega konstituiranja. Da pa bi lahko sploh funkcionirala, mora zanemariti prav elemente nacionalne države, med katerimi je prvi omogočati nacionalno kulturo. Preprosto rečeno: Slovenska kultura, taka, kot je, predstavlja vzorčni primer reprezentativne in žive nacionalne kulture. Toda s svojo razvejano institucionalno strukturo (gledališča, muzeji, galerije, knjižnice, inštituti . . .) in izjemno tvornostjo (bera vsakoletnih stvaritev v literaturi, likovni umetnosti, glasbi, gledališču, ali pa npr. število kvalitetnih revij) zahteva proračun vsaj podoben avstrijskemu. Če tolikšnih sredstev slovenska država slovenski kulturi ne bo mogla zagotavljati vsaj še nekaj časa, bo njen organizem usodno načet. Slovenska kultura bo ne le navzven, ampak tudi znotraj naroda postajala vse bolj marginalna po svojem vplivu na oblikovanje družbene in kulturne zavesti slovenskega človeka. Degradirala bo na folklorno posebnost, kar se je zgodilo s podobnimi narodnimi kulturami na Zahodu.

Z omejevanjem materialnih možnosti slovenske kulture se prvi strinja administrativno menedžerski sloj, še bolj pa se bo nastajajoči sloj podjetnikov in lastnikov kapitala. Uveljavljal bo ameriško matrico o podrejanju kulture tržni logiki, s pripombo, da bo prišla do izraza kvaliteta. Toda temu ni tako. Najprej je v kulturi prizadeta kvaliteta, šele nato količina. Seveda bo vodilni sloj kot glavni razlog poudarjal zahtevo po večji učinkovitosti družbe. Ta logika je v območju svoje civilizacijske matrice povsem nujna. Vprašanje je, če nudi ta matrica optimalno možnost za razvoj in preživetje slovenskemu narodu in njegovi samobitni kulturi. Če mora slovenska nacionalna država bistveno prizadeti obstoj slovenske kulture, da bi funkcionirala kot kolikor toliko učinkovita in s tem suverena, pomeni, da načenja prav svoj temelj in s tem nacionalni značaj sebe same. Po logiki učinkovitosti, uspešnosti in integriranosti v zahodno civilizacijsko matrico bo slovenska država prej ali slej prenehala biti nacionalna država slovenskega naroda. Postala pa bo – morda – učinkovit člen v mednarodni integraciji.

Najbrž se bo izkazalo, da je slovenski narod preživel obdobje svoje nacionalne države v času federalne SR Slovenije. V tem obdobju je razvil vso paleto svoje nacionalne kulture in država ji je namenjala reprezentativno in konstitutivno vlogo in ji temu primerno dajala prekomeren delež svojega družbenega dohodka. Tista država je imela sicer omejeno suverenost, toda kot avtarkična struktura je sama v sebi lahko funkcionirala na način samozadostne nacionalne države. Zato pa je civilizacijsko zaostajala za zahodno družbo. Moderna zahodnoevropska država na tak način prepro-

sto ne more funkcionirati. Nacionalna država je preteklost, s tem pa tudi njene funkcije. Slovenska kulturniška srenja je morda res žrtev, ko je zapoznalo in iz napačnih civilizacijskih predpostavk vztrajala na konstituiranju samostojne slovenske nacionalne države. Toda žrtev lastne zmote o realiteti sodobne zahodne civilizacije.

Zahodna civilizacija sama po sebi ne ukinja naroda in njegove kulture s tem, ko presega strukturo nacionalne države. Le skrb za narod in njegovo kulturo prehaja iz pristojnosti države kot strukture moči spet na narod kot primarni prostor človekove udružbenosti. To pa pomeni, da bo narodna kultura vse bolj postajala tako kot za Trubarja ali Prešerna zadeva prebujenega posameznika in hkrati nenehne plebiscitarne odločitve naroda za lastno samobitnost. Ko bo nova civilizacijska paradigma utrjena in bo iskala kvaliteto duhovnega življenja, bo tudi izvirnim prostorom, v katere se človeško bitje narodi, se v njih kultivira in počloveči, namenjala posebno skrb. Prav zato, da bo vzpostavljala ravnovesje med poenotenimi modeli življenja in potrebo po individualizaciji človeka. To ravnovesje je namreč podlaga za duševno zdravje posameznika in družbe. Toda prehodno obdobje iz ene civilizacijske paradigme v drugo je vedno krizno. In v njem smo danes. Čas krize pa prizadeva prav izvirne bivanjske položaje človeka. Zato je to čas krize narodne identitete in ohranitve narodove samobitne kulture. V takih obdobjih prehoda so zamrle visoke evropske kulture, kot je npr. provansalska.

Slovenski narod se je kljub izpostavljenosti doslej ohranil in razvijal. Da bi se tudi v prihodnje, se mora čim hitreje prilagoditi novim možnostim svojega bivanja. Pred slovensko državo, če naj se opraviči kot slovenska, je naloga, da ubere takšno pot svojega razvoja, pri kateri bodo v ospredje postavljeni za prihodnji čas vitalni elementi slovenske samobitnosti. Te elemente pa predstavlja metafizika kakšnega naroda. Vanjo se na prvo mesto uvršča kultura. Če bo po čem v poenoteni kibernetični civilizaciji ohranjana narodova samobitnost, bo prav po njegovi izvirni kulturi in jeziku. Zato ne more biti nobenega upravičenega razloga za zapostavljanje kulture v našem današnjem položaju. Gotovo je tudi kultura podvržena globalnim procesom prestrukturiranja. Z njimi se morajo najprej spopasti sami nosilci kulture. Razviti morajo spet izvirni kulturniški entuziazem, ki je že sam po sebi izraz kvalitete. Družba v celoti in država kot njen aparat pa naj bi posvetila prvo skrb kulturni prebuditvi in vzgoji ljudi, da bodo kulturo potrebovali. Vsaj za ta podvig ni danes v samostojni slovenski državi nobenih zunanjih ovir več.